TEXTOS MÈDICS, MORALS I CULINARIS EN UN CÒDEX VALENCIÀ EXCEPCIONAL. ANÀLISI DEL MS. 216 DE LA BIBLIOTECA HISTÒRICA DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA*

MEDICAL, MORAL AND CULINARY TEXTS FROM AN EXCEPTIONAL VALENTIAN CODEX. A STUDY OF THE MANUSCRIPT VALENCIA, UNIVERSITY OF VALENCIA, HISTORICAL LIBRARY, 216

Joan Santanach i Suñol
Universitat de Barcelona
jsantanach@ub.edu

Resum: Estudi i proposta de reconstrucció del ms. 216 de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València. Es tracta d'un còdex de la primera meitat del s. xv, actualment restaurat, que ha patit importants pèrdues de folis, mentre que altres han estat relligats en ordre incorrecte. El volum conté obres mèdiques i doctrinals, com ara traduccions catalanes del *Thesarus pauperum* de Pere Hispà, del *Macer floridus* d'Odó de Meung o del llibre ii dels *Disticha Catonis*, i també obres escrites originalment en català, com el *Llibre de Sent Soví* i els *Mil proverbis* de Ramon Llull. El mal estat del volum ha dificultat la constatació d'alguns aspectes relatius a la seva constitució, que apunten vers un antecedent problemàtic.

Paraules clau: codicologia, transmissió manuscrita, ms. 216, Biblioteca Històrica de la Universitat de València, *Llibre de Sent Soví*, *Mil proverbis*, Ramon Llull.

Abstract: Study and proposal of reconstruction of ms. 216 in the Historical Library of the University of Valencia. It is a restored codex from the first half of the 15th century. Many pages of this manuscript were lost, and others were bound incorrectly. In the volume there are medical and didactic works, such as Catalan translations of the *Thesarus pauperum* by Peter of Spain, the *Macer floridus* by Odo of Meung, and book ii of the *Disticha Catonis*. There are also works originally written in

(*) Aquest treball forma part del projecte de recerca coordinat FFI2011-27844-C03-01, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació espanyol, que es desenvolupa al CDRL de la Universitat de Barcelona. També s'inscriu en el marc dels treballs del Grup de Recerca Consolidat 2009 SGR 1261 «Literatura i cultura a la baixa edat mitjana» de la Generalitat de Catalunya.

Rebut: 18/05/2013. Acceptat: 29/12/2013. DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Catalan, such as the anonymous *Llibre de Sent Soví*, and *Mil proverbis* (*Book of Thousand Proverbs)* by Ramon Llull. The volume's poor condition makes it difficult to be sure about some aspects of its compilation, which hints at possible problems in the past.

Key words: codicology, handwritten transmission, manuscript 216, Historical Library of the University of Valencia, *Llibre de Sent Soví*, *Mil proverbis*, Ramon Llull.

1. UN MANUSCRIT MÈDIC, DOCTRINAL I GASTRONÒMIC

Els manuscrits són una font importantíssima d'informació. Més enllà, vull dir, dels textos que contenen. El format d'un còdex i el conjunt d'obres que el constitueixen ens parlen, per exemple, dels interessos o de l'extracció social de la persona que el va produir o encarregar. Molt sovint no hi ha ex-libris que ens la identifiquin, com tampoc tenim notícia d'altres possessors posteriors, però en canvi els còdexs són plens d'indicis —anotacions marginals, correccions, inclusió de nous textos— que ens ajuden a caracteritzar les mans per les quals han passat. Per extreure'n aquestes informacions, cal analitzar-los atentament, i més quan, com el cas que proposo a continuació, es tracta d'un volum que ha patit greus desperfectes.

El ms. 216 de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València és un còdex miscel·lani, és a dir, que agrupa obres diverses, per bé que amb afinitats, produït per encàrrec durant la primera meitat del segle xv. És, a més, un volum remarcable per diversos aspectes. A banda de la seva complexitat codicològica, gens menyspreable, es tracta d'un còdex que conté alguns textos singulars, entre els quals cal fer sobretot esment de l'únic testimoni de tradició directa que ens ha arribat del conegut *Llibre de Sent Soví*, o bé d'una interessant còpia dels *Mil proverbis* de Ramon Llull, que és l'única obra del beat conservada manuscrita en territori valencià. Un correcte coneixement de la composició del còdex afavoreix, igualment, un coneixement més ric de les obres que conté i de la seva transmissió, aspecte bàsic a l'hora d'estudiar-les i editar-les.

Com apuntava, el 216 és un volum que ha patit desperfectes importants, amb pèrdua de folis i una mala ordenació dels fulls, sobretot a l'inici, que en dificulta la consulta. Per contingut i per característiques morfològiques s'ha de relacionar, tal com s'exposa més endavant, amb un possessor benestant, que no hem identificat. Aquest promotor hi va reunir materials d'orientació pràctica, sobretot mèdics i astro-

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

nòmics, i textos destinats a la formació bàsica. Tampoc coneixem per quines altres mans va passar, i l'única dada que tenim de la seva història ens el situa ja a començament del segle xix, quan Jaume Villanueva el va consultar al convent dominicà de Santa Caterina de València (1803-1852: iv, carta xxxiii, 140-141; Puig & Giner 1998: núm. 791, 141). D'aquí, en produir-se la desamortització de 1835, degué passar a la biblioteca de la Universitat (Gimeno Blay 1999). El còdex, que havia tingut la signatura 92-4-18, ha estat objecte de diverses descripcions (Massó i Torrents 1906: 206-221; Gutiérrez del Caño 1913: ii, núm. 902, pp. 11-13; *BITECA*, manid 1177).

Al manuscrit, majoritàriament escrit per un únic copista, hi ha diverses agrupacions d'obres que denoten els interessos del patró que el va encarregar. En primer lloc, hi ha tres receptaris de tipus mèdic i terapèutic: un d'anònim, que s'inicia sense cap indicació específica, potser a causa de la pèrdua de text; una còpia de la traducció catalana medieval del *Tresor dels pobres* atribuït a Pere Hispà, i l'herbari, també traducció d'un original llatí, conegut amb el títol de *Macer floridus* o *De les virtuts de les herbes*, atribuït a Odó de Meung. Encara dins d'aquest primer apartat hi situaríem un llunari o compte de la Lluna, igualment amb aplicacions mèdiques. Aquest darrer text està calculat per a un perímetre de vint llegües al voltant de València, com s'assenyala al f. 54vb, cosa que aproxima la gènesi del còdex a la ciutat del Túria.

A continuació, hi ha un grup de textos formatius i doctrinals, compost pels *Mil proverbis* de Ramon Llull, una versió catalana del llibre ii dels *Disticha Catonis* i un *Compendi catequètic*, seguits de diverses oracions i salms. La còpia dels *Mil proverbis* presenta la particularitat que no sols s'hi omet el nom de l'autor, sinó que s'atribueix al rei Salomó. El fet que la tradició li hagués així mateix atribuït la redacció dels proverbis bíblics degué induir el compilador a esmentar el rei hebreu, potser amb l'objectiu de silenciar el nom de Llull. No oblidem que un dels principals objectius de l'inquisidor Nicolau Eimeric havia estat precisament el grup lul·lista, amb estretes connexions arnaldianes, que des de la primera meitat del xiv havia dut a terme les seves activitats en territori valencià (Tarré 1951, Rodrigo Lizondo 1981, Perarnau 1985). L'esment de Salomó també es pot relacionar amb el passatge dels *Disticha Catonis* que hi ha a continuació, ja que es tracta d'una versió dels dístics amb una pàtina de cristianització i un parell de referències, als proverbis inicials, precisament al rei Salomó. En relació amb el text de Llull, s'ha de remarcar l'excepcionalitat de la seva presència en un volum que acull una gran diversitat d'obres no lul·lianes, ja que els seus llibres acostumen a vincular-se a còdexs que transmeten específicament obra seva o de seguidors seus.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Després de les obres de doctrina elemental, tornem a trobar textos amb aplicacions mèdiques, com un lapidari i d'altres de relacionats amb l'astronomia. D'aquests darrers, n'hi ha que tenen aplicacions relatives al càlcul de les festes mòbils, cosa que podria ser indici d'un possessor clerical. Per a la datació de les obres, i del còdex mateix, és interessant l'esment que es fa a 1408 i 1409 en un text explicatiu sobre els anys de traspàs.[1]

L'agrupació següent tornen a ser obres doctrinals, com oracions sanadores, en llatí i català; extractes de la *Summa aurea* d'Enric de Susa, en llatí, amb definicions i altres continguts catequètics, i unes misses de sant Pau en vernacle. També aquests títols apunten vers un possessor clerical.

Tanquen la part del volum escrita pel mateix copista el *Sent Soví* —en què, però, també intervé una segona mà—, i un compendi de gramàtica llatina, relacionable amb l'aprenentatge de primeres lletres. La presència del llibre de cuina, en canvi, té a veure amb l'interès per la dieta vinculada al calendari litúrgic i la distinció entre menges de carnal i les quaresmals.

Al final del còdex, de mans posteriors, hi ha unes *Profecies sobre la conquesta de Granada*, segurament contemporànies de la presa de la ciutat, i diverses anotacions i receptes copiades als folis en blanc.

La degradació que ha patit el volum no ha afectat tant l'estat de conservació dels folis que el componen, per bé que n'hi ha uns quants de deteriorats, com el relligat i la consolidació d'aquests mateixos folis. Sobretot entre els plecs inicials es va produir un nombrós despreniment de fulls, part dels quals es va perdre; una altra part, per contra, sí que s'hi ha conservat, per bé que en relligar-los de nou no se'n va respectar l'ordre original. Les mateixes característiques de les obres que transmeten, compostes sobretot per receptes breus, no ho feien fàcil. Davant d'aquesta situació, la restauració moderna va consolidar, en la mesura del possible, la materialitat del còdex, però no va assajar de restituir-hi l'ordre correcte.

A continuació, detallo les característiques generals del còdex (2), assajo una reconstrucció de l'ordre dels folis inicials (3), analitzo la constitució de la resta del volum (4), en detallo el contingut (5) i les il·lustracions i anotacions que presenta (6), i apunto, finalment, una hipòtesi que explica part de les perplexitats que suscita (7).

1. Vegeu l'íncipit del text núm. 14 (f. 106ra), a l'apartat 5, i també l'apartat 7.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

2. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DEL CÒDEX

L'enquadernació del volum, de pergamí, no és original i ha estat restaurada recentment; fa 277 x 201/205 mm. En preparar-ne l'enquadernació actual, però prèviament a la restauració, s'hi degueren incloure les dues guardes inicials, que constitueixen un bifoli, i una altra al final, la qual forma bifoli amb el full enganxat a l'interior de la coberta posterior. En època recent s'hi han afegit tires de cuir blanc per tancar el volum i cinc punts de reforç al llom, com també un bifoli nou de paper, enganxat a l'interior de la coberta davantera i a la primera guarda. Al llom es llegeix «VARIOˢ, Tº 5», i el segell amb la signatura «M 216».

El cos del volum consta de 138 folis de paper, amb dues guardes davanteres i una posterior, en blanc; de la primera, en manca la meitat oposada al llom, ara restaurada. Les tres guardes són d'un paper més prim que el dels textos.

Tots els folis del volum són de paper, de 272 x 194 mm; s'hi observa un verjurat molt tènue i la filigrana d'un carro similar a Briquet 3528, localitzada, entre altres llocs, en documents signats a Perpinyà els anys 1429 i 1437 o a Barcelona el 1451.

Els epígrafs són en vermell, i les caplletres, d'una alçada de dues o tres ratlles de text, alternen les blaves i les vermelles amb ornamentació en roig i verd, respectivament; al f. 117v, el darrer del *Sent Soví*, no es van arribar a escriure les caplletres. Els calderons també són alternativament blaus i vermells. Hi ha algunes capitals força ornamentades, com la *D* feta amb pa d'or que inicia la primera recepta del *Llibre de Macer* (f. 27ra), o una *C* al f. 129rb; igualment, trobem al f. 119ra, corresponent al tractat gramatical, una *P* de dimensions remarcables —ocupa divuit ratlles—, i en aquest i en algun dels folis següents, altres capitals de mides superiors a les habituals.

Als folis hi ha dues numeracions diferents. La primera, antiga, és escrita amb tinta negra i números romans; en múltiples folis ha estat tallada o escapçada pel relligador; als actuals ff. 113 i 114 es repeteix el núm. CXXVI. Aquesta foliació va ser feta quan el volum ja presentava alteracions d'ordre, cosa que implica que, o bé és posterior a la constitució del còdex, o bé alguns folis van ser relligats en ordre incorrecte ja en origen. La segona foliació és moderna, amb llapis i xifres aràbigues, d'1 a 138 (el darrer foli, en blanc, correspon a la guarda posterior); s'ha repetit el núm. 40 —s'ha afegit un *bis* darrere del segon.

La lletra del manuscrit és cursiva, majoritàriament obra d'una mateixa mà. Cal exceptuar-ne part del f. 110vb i els folis següents fins al 117vb, inclòs, que són escrits amb una lletra diferent, tot i que contemporània de la primera, de nòdul més petit. Aquests folis transmeten aproximadament els dos darrers terços del *Sent Soví*.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

D'altra banda, són de mans posteriors les profecies dels ff. 134v-135v, i les receptes esparses i notícies sobre eclipsis que trobem a continuació.

L'escriptura és a dues columnes, llevat dels textos dels ff. 134v-137r; les receptes del f. 137v, en canvi, tornen a ser escrites a dues columnes. Els corondells presenten de 32 a 35 línies, llevat dels folis del *Sent Soví* escrits per la segona mà, en els quals hi ha de 40 a 44 línies. La caixa de les columnes fa 195/200 x 66/70 mm, amb un intercolumni de 10 mm. Els marges de les columnes són marcats a punta seca, excepte els folis a partir del 134v, no pautats. Sobretot els textos dels ff. 134v-136r presenten marges molt estrets, cosa que ha afavorit que bona part de les ratlles hagin estat tallades per la cisalla.

3. L'ORDRE DELS FOLIS INICIALS

La pèrdua de folis i el fet que part dels conservats es relligués desordenadament dificulta l'observació de la constitució en quaderns del còdex, sobretot els dels dos receptaris mèdics que obren el volum, ja que s'hi van barrejar folis procedents de tots dos llibres, segurament a causa de la impossibilitat de distingir quines receptes corresponien a cadascun.

Abans de l'inici dels dos tractats, hi ha tres folis amb la taula de rúbriques, on es recullen els títols d'apartats del primer receptari (núm. 1), com també referències a indicacions que cal cercar al *Llibre del Macer* (núm. 3); no hi ha, en canvi, cap referència al *Tresor dels pobres* (núm. 2). Les diverses entrades de la taula són numerades en romans per una mà posterior. Manquen un o més folis a l'inici de les rúbriques, i els tres fulls que en resten van ser enquadernats en ordre incorrecte (hauria de ser 2, 3 i 1). La comparació amb els capítols dels llibres, com també la numeració en romans de les entrades, en facilita la reconstrucció.

Pel que fa als ff. 4-26, també molt desordenats, en els quals hi ha els dos llibres inicials, es pot assajar de reconstruir-ne l'ordre a partir de la redacció de les receptes copiades a cavall de dos folis, d'alguns reclams i, sobretot, de les numeracions de capítols que hi ha al costat d'algunes rúbriques —amb tinta vermella i xifres aràbigues al primer tractat, i amb tinta negra i romans al *Tresor*. Es tracta de numeracions antigues però posteriors a la còpia del còdex. En el primer cas, molt més sistemàtic que el segon, coincideix amb la numeració que es va afegir amb romans a les entrades de la taula de rúbriques. Aquests indicis, malgrat tot, no ens permeten conèixer la localització de l'actual f. 4, sense foliació antiga ni numeració de receptes, i amb el text final del verso que no lliga amb l'inici de cap dels folis conservats («Ite*m* a la persona q*ui* sen brj»); només el fet que l'íncipit del foli estigui escrit amb tinta roja permet mantenir-lo al

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

lloc on es troba, a l'inici del tractat (per bé que no podem descartar que pertanyi a una obra diferent dels folis posteriors).

D'acord amb els indicis apuntats, podem proposar la reordenació següent dels folis, en primer lloc els corresponents al receptari mèdic no identificat: 4 (receptes no numerades), 22 (núm. 6-7 de la capitulació), 8-9 (núm. 26-48; el f. 9v, a més, presenta el reclam «cara», que coincideix amb l'inici del f. 5r), 5-7 (núm. 49-73; el f. 6v té el reclam «E da li a», que lliga amb el f. 7r), 10 (núm. 74-81; el foli que hi havia d'haver a continuació s'ha perdut), 11 (núm. 92-99), 14 (núm. 100-108), 21 (núm. 109-117), 18-20 (núm. 118-141), 12-13 (núm. 142-159) i 16ra (final del cap. 159). Respecte a la traducció del *Thesaurus pauperum*, l'íncipit es troba al f. 16ra (caps. «Primo», sense numerar, i I-II), el qual és seguit pel f. 17 (núm. III-X), 23 (núm. [X]-[XXII]),[2] 15 (núm. [XXIII]-XXXVII; al verso hi ha el reclam «prenets», que no coincideix amb l'inici del 24), 24-26 (núm. XXXVIII-LXVIIII; la manca de concordança entre el reclam del f. 15v i l'inici del 24 assenyala que la numeració de capítols deu ser posterior a la pèrdua de folis, però no a les alteracions d'ordre).

4. DISTRIBUCIÓ DELS QUADERNS DEL CÒDEX

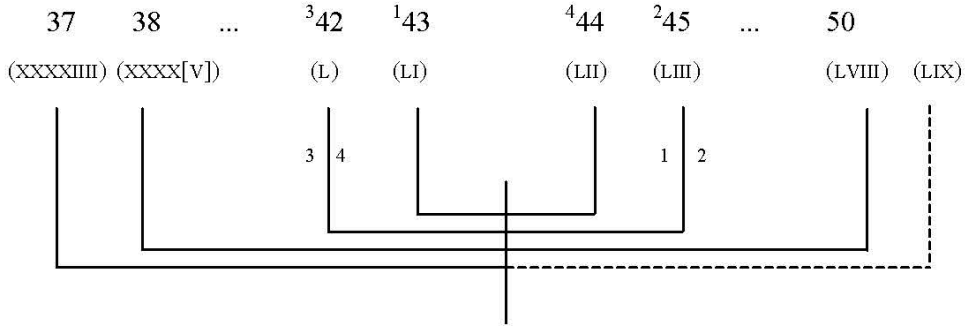
Tenint en compte l'estat dels folis anteriors, no és fins al 37, ja iniciat el *Macer*, que es pot intentar individualitzar els plecs que formen el volum. En els deu primers folis del tractat (27-36) no sembla que hi hagi problemes d'ordre ni pèrdua de fulls,[3] contràriament al que s'observa en el quadern que comença al 37. Se n'ha perdut el darrer foli (entre els actuals 50 i 51), de manera que és constituït per 8 + 7 folis (ff. 37-50; en la foliació s'ha repetit el núm. 40). A més de la pèrdua del darrer foli, també cal assenyalar que els dos bifolis centrals del quadern van ser relligats en ordre incorrecte, de manera que el bifoli format pels ff. 43-44 no hauria de ser el central, sinó que aquest lloc correspondria als ff. 42-45; no es tracta sols, però, d'un simple canvi d'ordre dels plecs centrals, sinó que també s'hi van invertir els ff. 42-45, de manera que l'ordenació correcta ha de ser 43, 45, 42 i 44.

Per facilitar la comprensió de les alteracions del quadern, en recullo a continuació l'ordenació actual, indicant-ne la successió correcta amb números volats:

2. Indico entre claudàtors la numeració de capítols il·legible o omesa, però que es pot deduir a partir d'altres apartats del foli on sí que s'ha recollit.

3. La comparació d'aquesta versió amb la del ms. esp. 210 de la Bibliothèque Nationale de París (Faraudo 1955-1956) evidencia divergències en l'ordre dels apartats, i fins i tot llacunes i afegits. Aquests aspectes, però, són independents de l'ordre amb què van ser relligats els folis del volum.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Una vegada reordenat el quadern i assumida la pèrdua d'un foli entre els actuals 50 i 51, no s'observen més alteracions degudes a la integritat del quadern ni en la numeració correlativa dels capítols del *Macer* (d'1 a 113, amb un salt del 86 al 99 pel foli perdut)[4] ni en la foliació antiga en romans (la qual es pot reconstruir força bé entre els ff. 36 i 54 actuals, corresponents als antics XXXXIII i LXIII, respectivament, amb la pèrdua del LIX).

Els propers tres quaderns són tots de 8 + 8, amb reclam al final i sense alteracions ni pèrdues. Es tracta dels ff. 51-66, 67-82 i 83-98. El plec següent (actuals ff. 99-111) tenia la mateixa constitució de 8 + 8 que els quatre anteriors, però ha perdut els dos folis del començament, entre el 98 (CVII antic) i el 99 (CX antic), i un altre davant o darrere de l'actual f. 106.[5]

D'altra banda, no es pot descartar que en aquest quadern encara manqui un altre foli entre l'actual 108, corresponent al CXX antic, i el 109, el primer de la taula de rúbriques del *Sent Soví*, que presenta la numeració antiga parcialment escapçada —sols se'n llegeix «CXX[...]». La foliació antiga no torna a poder-se llegir amb seguretat fins al CXXVI (l'actual 113; recordem que el romà es repeteix al foli següent, el 114). Així, doncs, entre els ff. 108 i 113 hi hauria d'haver, d'acord amb la foliació antiga, cinc folis (corresponents a CXXI-CXXV), i actualment només n'hi ha quatre (109-112). Es tracta d'un aspecte amb implicacions més enllà de la integritat del còdex, perquè afecta l'inici de la taula del *Sent Soví*, de la qual s'ha repetit en diverses ocasions que hi manca el

4. Per error, no pas per la pèrdua de folis, se'n van ometre els núm. 41 i 61.

5. La numeració antiga dels ff. 105 i 107 no ha sofert cap mutilació, de manera que es pot constatar que es corresponen amb els núm. CXVI i CXVIIII antics, respectivament. Del 106, en canvi, només se'n pot llegir CXVI[...], que tant pot correspondre a l'antic CXVII com al CXVIII. Encara que ni al final del f. 105 ni del 106 el text no quedi truncat, Millàs & Faraudo van considerar que el foli que mancava hauria caigut entre els actuals 105 i 106 (1948: 158).

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

començament. Si bé és innegable que la taula és acèfala, hi ha indicis que semblen desmentir que aquesta pèrdua s'hagi produït, malgrat les aparences, en el ms. 216.

L'hipotètic foli perdut se situaria entre el final de les misses de sant Pau i l'inici de la taula del *Sent Soví*, ja que entre els ff. 109-113 no hi ha cap salt en el text. Les característiques de les misses de sant Pau fan difícil valorar si es tracta o no d'una obra truncada; pel que fa a la taula del *Sent Soví*, la comparació de les rúbriques amb els capítols del llibre de cuina evidencia que hi manquen sis o set entrades a l'inici (Santanach 2010: 362-363). El fet, però, que la primera preparació de la taula («Sosengua a conjlls e a <ha> tota altra carn») estigui escrita amb tinta vermella, com trobem al començament d'altres tractats del volum, posa en dubte que la pèrdua d'aquestes rúbriques s'hagi produït en l'actual ms. 216. Si s'hagués perdut un altre foli en aquest lloc, per tant, hauria afectat el text de les misses de sant Pau, no el del *Sent Soví*.

Cal tenir en compte, respecte a aquesta hipotètica pèrdua, que la desaparició d'encara un altre foli a la segona meitat del plec (entre els ff. 108 i 109) implicaria que aquesta segona meitat hauria estat composta per nou folis. Originalment, doncs, el quadern hauria estat constituït per 18 folis (9 + 9) i, per tant, s'hauria perdut així mateix un altre foli a la primera meitat del plec, i no sols els dos ja esmentats de l'inici. La foliació antiga, això no obstant, no dóna suport a aquesta segona possibilitat.

Així, doncs, amb totes les reserves necessàries, em decanto per apuntar que entre els ff. 108 i 109 actuals no es deu haver produït cap pèrdua, i que a la segona meitat del quadern corresponent als ff. 99-111 només hauria caigut el foli que precedia o seguia el 106. El decalatge entre els cinc folis que hi hauria d'haver entre els números romans CXX (f. 108) i CXXVI (f. 113) i els quatre que efectivament hi ha, aleshores, s'hauria d'explicar no tant per la pèrdua d'un foli, sinó per un error en la foliació antiga. Fins ara la repetició del núm. CXXVI als ff. 113 i 114 s'havia plantejat únicament com una repetició que duplicaria un dels elements de la sèrie, de manera que la foliació de tot el volum a partir del segon CXXVI constaria amb una unitat menys del que realment li correspondria. Tanmateix, les dades codicològiques que la consulta del volum ens permet intuir —composició del quadern, foliació antiga—, no van en aquesta direcció. I és que la repetició del núm. CXXVI no ha de significar necessàriament l'addició d'un número bis, sinó que també es pot explicar com una substitució del CXXV, que hauria hagut de constar al f. 113, per un CXXVI. És a dir, l'únic error que s'hauria produït en foliar el volum hauria estat l'addició d'un pal superflu al f. CXXV, però això no hauria afectat la resta de la sèrie, de manera que el foli anterior hauria estat el CXXIIII, avui illegible, i el següent, que ja hem dit que sí que es pot llegir, el CXXVI (f. 114). D'aquesta manera, entre el 108 (CXX antic) i el 113 (CXXVI, però en realitat CXXV) no mancaria

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

cap foli, i el quadern, originalment, hauria estat format per setze folis (8 + 8), com els tres plecs que el precedeixen.

El següent quadern és format pels ff. 112-123; es tracta, per tant, d'un plec de 6 + 6, del qual no sembla que s'hagi perdut cap full, malgrat que el compendi de gramàtica comenci sense cap íncipit que l'identifiqui (f. 118).[6] A partir d'aquí, i fins al final del llibre, torna a ser difícil d'identificar els folis que formen els quaderns. És probable, tenint en compte que es pot apreciar que els bifolis formats pels ff. 127-128 i 133-134 constitueixen centres de plec, que haguem de parlar de dos quaderns diferents. D'acord amb això, el primer d'aquests hauria estat originalment un plec de 5 + 5, si bé hauria perdut un foli entre els actuals 126 i 127 (els quals, d'acord amb la foliació antiga, constitueixen els ff. CXXXVIII i CXXXX) i dos més a la segona meitat (s'observen les restes d'almenys un foli tallat entre els ff. 130 i 131), de manera que actualment estaria format pels ff. 124-130 (4 + 3). Pel que fa al darrer plec, estaria constituït pels folis de 131 a 136 o 137 (no es pot apreciar si aquest darrer forma part del plec o bé si es tracta d'un foli solt).

5. CONTINGUT DEL MS. 216

Al còdex hi ha els textos següents:

0. Taula de rúbriques, incompleta (2ra-3vb i 11ra-vb). *Inc.*: Per a dolor de les dents[7] | Aq*ue*st esp*er*ime*n*t es bo a la dolor de les orelles | Si aygua entra en les orelles | Per tolre les barruges | A gorjr de la tinya | Per als fichs guarjr | Per tolre taques de la cara | A estancar sanch del nas | A estancar sanch d'on se vulla q*ue* hisca[8] | A hom Rugallos [2ra] [...] | [2vb:] Per abrac sech de perna | Per a la mencio[9] | Per fer ben pixar[10] | Per venjr de son te*m*ps a la dona | A aq*ue*lls q*ui* no pode*n* pixar | Alls collons

6. La foliació antiga no mostra cap salt entre el f. 112 actual —i presumpte CXX[IIII] antic— i el 123 —on es llegeix bé el núm. romà: CXXXV. La xifra de dotze folis numerats coincideix amb la de folis del quadern.

7. Una mà posterior va numerar amb romans les entrades de la taula de rúbriques, a l'esquerra les de la columna *a* i a la dreta les de la *b*; a aquest primer títol correspon el núm. «lxxxiiij».

8. Contràriament a les receptes precedents, de les quals només conservem el títol, no el text, la present (corresponent al núm. «lxxxxij») es troba ja en un dels folis conservats (l'actual 11ra).

9. Els dos darrers títols, numerats «clviij» i «clviiij» a la taula, es corresponen amb les dues darreres receptes que formen part del receptari que obre el volum, a l'actual f. 13v, numerades amb les xifres «158» i «159». A partir d'aquí, les entrades de la taula remeten a capítols del *Macer* en què el lector pot trobar solucions als problemes sanitaris que s'indiquen.

10. Al costat d'aquesta indicació hi ha una remissió que no llegeixo bé («Vide [...]»), però que evidencia que hi va haver un lector que va observar que calia distingir les entrades de la taula a partir d'aquí. Les referències des de «Per fer ben pixar» fins a «Alls vylls jnflats» fan referència a passatges dels quatre primers capítols del *Macer*,

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

quj son jnflats | A la tos vella | A la tos | Per fer exugar lo podre de la plagua | Al foch saluatge | Alls vylls jnflats | A dolor de la vexigua guarda en la lancolada | [3ra:] A dolor de la orella aq*ui* mat*e*x [...] | [1vb:] Per tolre les macules de les ferjdes e dels colps en l'aloe | A la p*ro*higa dels vylls aq*ui* matex[11] | Contra dolore*m* guturjs sc*ri*be hu*n*c versu*m et* pone jn collo vt q*ue*ant laxis resonare fibrjs mjrra gestor*um* famulj tuor*um* solue polluti labstreatu Sante joha*n*njs [...].[12]

1. Anònim, *Receptari mèdic* (4ra-vb, 22ra-vb, 8ra-9vb, 5ra-7vb, 10ra-11vb, 14ra-vb, 21ra-vb, 18ra-20vb, 12ra-13vb, 16ra). *Inc.*: Canam*us* prjncipi[13] | Aq*ue*sta recepta es bona a tot home q*ui* haja mal de gota[14] | P*ri*m*e*ram*e*n*t* oly de mata oly de camamjrla oly rosat oly de lor oly de murta gripia e lealtea aytant de la vn co*m* del autre e sia'n vntat lo malalt a bona carbonada [...] | [4va:] Recepta q*ue* fiu al genoll d'en jacme oljuer[15] [...]. *Expl.*: [13vb:] Ite*m* aço matex cosa p*ro*uada p*re*n ad naxe*n* q*ue* sembla abnagal e iiij. onzes de Regalicia e p*ri*n tres onzes de ma*n*tegua de vaq*ue*s e onza e mjga de comjns e vj. onzes de anet e mjga ljura de mell e ben escumada despuys mescla les seme*n*ts ab tot aço fret e pre*n* vna cullerada comjnal e stanquara cosa p*ro*uada | [16ra:] e les seme*n*ts sien ben cernudes.

2. Pere Hispà, *Tresor dels pobres* (16ra-17vb, 23ra-vb, 15ra-vb, 24ra-26vb).[16] *Inc.*: ACi come*n*ca Tesaurus pauperu*m* en nom de la santa trjnjtat sia Amen | Prjmo de la vjrtut del romanj[17] | PRime*r*ame*n*t si fets .jª. cullera de romanj e ab aq*ue*lla me*n*jats qualseuol vjanda jamay no *us* pot fer ne*n*gun mal E si *us* p*er*fumats la cara ab la scorca del romanj e q*ue* siats refredat s*er*ets guarjt de contine*n*t. *Expl.*: *christus* vjncit † *christus*

encara que a la taula no s'especifica quins (27ra-28rb); a partir de l'entrada següent es va incloure la remissió al capítol on es troba el passatge que s'assenyala a la taula: l'entrada «A dolor de la vexigua guarda en la lancolada» remet al cap. 5, «De la lancolada» (28rb-va).

11. El text que es proposa és un himne a sant Joan, la transcripció del qual és força deturpada: «Ut queant laxis resonare fibris Mira gestorum famuli tuorum solve polluti labii reatum sancte Joannes». Les dues darreres entrades, totes dues relacionades amb el *Macer*, remeten a un capítol copiat a l'actual f. 49va.

12. El passatge que hi havia al final de la taula, que ocupava vuit ratlles de text, ha estat raspat i pràcticament no se'n pot llegir res.

13. *Canamus prjncipi*: escrit amb tinta roja.

14. *gota*: a continuació al marge es va escriure «so es».

15. Beaujouan recull aquesta recepta com a obra amb entitat pròpia al seu inventari de manuscrits mèdics (1972: 189).

16. Tal com indicava Massó i Torrents, hi ha «diferencies que separen aquest tractat del que amb el mateix titol feu fer Pere Hispano (Papa Joan XXI)» (1906: 211); en aquesta línia, Beaujouan (1972: 195) parlava, més que d'una traducció, d'una adaptació. Les afirmacions s'expliquen per l'elevat grau d'intervencions que, al llarg de la transmissió, va patir el *Thesaurus*; per a la transmissió de la seva traducció catalana i la versió del ms. 864 de la Biblioteca de Catalunya, vegeu Escudero 1993, que en transcriu el text, llevat d'alguns capítols finals, i Santanach (en premsa), amb la bibliografia pertinent.

17. *ACi ... romanj*: escrit amb tinta roja.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

regnat † *christus* ab om*n*j malo me defen[d]at | Ame*n* † ffiat † ffiat † ff[...] | Aci acaba lo libre co*m*pilat per ypocras deo gracias | Ffinjto libro sit la*us* deo *christo* A*men*.[18]

3. Odó de Meung, *Llibre que féu Macer de les herbes quina virtut han* (27ra-54vb [= [xxxiiii]-lxiii]).[19] *Inc.*: ACi come*n*ca lo libre que feu Macer de les erbes qujna virtut ha*n* | Primo del assensi[20] | DEl assensi sapies que es vna erba que es appellada donzell p*er* altre nom e es quaix de calent natura e es fortment amarch. *Expl.*: E aq[ue]stes medicines se poden fer sens tot p*er*ill de mort e gran enug E ap*re*s q*ue* sia scoreguda aq*ue*sta mate*r*ia de la dita malaltia sia hagut sagi de gat e sie*n*-ne vntades les naffres o fforats de la lupia e ab deu tan tots s*er*an curats o curades | [54vb:] Aci acaba lo p*re*sent libre compost e appellat Macer Deo gra*tia*s a m e n.[21]

4. *Llunari valencià* (54vb-71va [= lxiii-lxxx]; taules: 57v-67r i 68r).[22] *Inc.*: Aquesta Taula daual scrjta es prouada p*er* servjr .xx. legues en torn de valencia p*er* l'estrelau[23] | PRimo de dos dies de Marc tro a .xxij. de abrjll ha en lo dia .xij. ores e xij. en la njt Ite*m* de xxij. de abrjll tro a xiiij de maig ha lo dia .xiij. ores e en la nit .xj. [...] | [68vb:] Aquests dies q*ue*·s seguexe*n* so*n* dies Canjculars en los quals no·*n*s deue*m* sagnar[24] comensen en juliol [...][25] | Lo benauyrat sent joha*n* dona aquesta s*en*t*enc*ia als se*us* dexebles per faaltat | [69ra:] de la sanch e p*er* la malaltia e p*er* les dolors dels corssos E dix a ells yo he aq*ue*sta s*en*t*enc*ia p*er* la bocha de n*ost*re senyor jh*es*u *Chri*st Que null ho*m* no·s deu mj*n*uar sanch lo prjmer dia del mes [...] [69rb:] De partime*n*t de sagnja. *Expl.*: Luna xxxª | SAmuel nasque totes coses p*ro*fitoses son bones e·l so*m*pnj a goig tornara e·l jnffant q*ue* naxera bo s*er*a *e* vida li s*er*a larga e·l malalt yuac sanara veru*m est* p*salmus* b*ea*ti quor*um* remisses t*e*.[26]

18. El colofó és escrit amb tinta roja.

19. En el f. 27ra, just abans de l'íncipit del *Macer* i malgrat que al f. 26vb hi ha l'èxplicit del tractat anterior, trobem el final d'una recepta i una altra de completa. Hi llegim: «A me*n*jar / e ta*n*tost sapies q*ue* lj caura…», amb el final esborrat, com també la rúbrica de la recepta següent, però no el text: «Aq*ue*sta recepta es bona a tot hom q*ui* aja gota. Prjmo oly de mata Oly de camamirla oly rosat oly de lor Oly de murta griprja e lealtea Ayta*n*t de la vn com del alt*re* e sia vntat lo malalt al foch de carbo.» Hi ha una variant de la darrera recepta al f. 4ra. Per al *Macer*, Barberá 1908, Faraudo 1955-1956 —que n'edita la versió de la Bibliothèque Nationale de París—, Beaujouan 1972: 192 i Cifuentes 2001: 283-284.

20. *ACi ... assensi*: escrit amb tinta roja.

21. *Aci ... a m e n*: escrit amb tinta roja.

22. Aquest text és editat en Faraudo 1950, on també es reprodueixen les taules (pp. 22-41); n'hi ha edició parcial en Cabanes 1994-1995. Vegeu Chabás 2000: 338-340 i Cifuentes 2005: 199-200.

23. *Aquesta ... l'estrelau*: escrit amb tinta roja.

24. Al seu inventari Beaujouan recull la Sentència sobre els dies caniculars, atribuint-la a sant Joan, com a text amb entitat pròpia (1972: 189). En *BITECA* es relaciona aquesta entrada amb un breu passatge sobre sagnies del f. 110v del ms. 97-23 de la Biblioteca Capitular de Toledo.

25. *comensen en juliol [...]*: escrit per mà diferent de la del copista.

26. *psalmus ... te*: escrit amb tinta roja.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

5. Ramon Llull, *Mil proverbis* (71va-85ra [= lxxxv-lxxxx[iiii]]).[27] *Inc.*: Aci come*n*cen los p*ro*uerbis de la saujesa de Salamo[28] | COm hom [sia creat] p*er* conexer amar e honrar e s*er*ujr N*ost*re Senyor deu per ço fem aq*ue*sts p*ro*uerbis p*er* q*ue* donen doctrjna com hom sapia hau*er* a la ffi sua E al qual es creat co*m* sia aco q*ue* prouerbj sia jnstruhimen*t* e[29] breumen*t* sig*ni*ffica verjtat de moltes coses. *Expl.*: Tota p*ar*aula vos sig*ni*ffica ente*n*cio de pe*n*sa Quj ab ente*n*cio engana ab ente*n*cio es enganat Come*n*cat e fenjt fo aq*ue*st libre p*er* jnte*n*cio de amar e de honrar e s*er*vir deu.

6. *Disticha Catonis*, llibre ii (85ra-87ra [= lxxxx[iiii]-lxxxx[vi]]).[30] *Inc.*: De saber la man*er*a dels te*m*porales[31] | O Tu legidor d'aq*ue*st libre si a tu per aue*n*tura plau o desiges saber la manera e los te*m*porals coujne*n*ts a lauor de la terra lig lo libre de Virgili | EMpero si mes desiges saber e conexer les vjrtuts de les erbes lig lo libre de Macer[32] quj es v*er*ifficat e t'o mostra | O Si desiges e·t plau hoir les altes batalles dels roma*n*s e dels affrica*n*s lig lo libre de luchan | E Si·l teu cor es amor nj te'n plau saber la manera lig lo libre de oujdj quj es dit de arte amandj | MAs si no has cura de aço e vols vjure apren ligen los libre e·ls amonestame*n*ts de les sc*ri*ptures p*er* les quals ho*m*[33] coneix e sap squjuar los vicis d'aquest mon. *Expl.*: NO hajes cura de so*m*pnjs nj [*per* qui] fan errar moltes gents car a vegades venen per sobre|[87ra:]fluytat de me*n*jar A uegades p*er* fleblea de cap o p*er* altres ymaginacio*n*s o vants pe*n*saments de cor e vetlan.

7. *Compendi catequètic*, diverses oracions i salms (87ra-93vb [= lxxxx[vi]-cii]).[34] *Inc.*: ACi come*n*cen los .x. Manamen*t*s de la lig que n*ost*re Senyor de*us* dona a moyses en lo mu*n*t de Sinay los quals deu co*m*plir tot bon *christ*ia | LO prjmer Manament es no creuras ne adoraras sino vn sol deu tot poderos [...] | [87va:] LOs articles de la ffe son xij [*sic*] Co es vij. que·s p*er*tanye*n* a la diujnjtat e vij. a la vmanjtat [...] | [88ra:] LEs virtuts q*ue* ordene*n* los home*n*s bo*n*s son aquest[e]s [...] | [88va:] LEs obres de mjserjcordia de les quals al jorn del judjci serem requests e demanats son aquestes [...] | [88vb:] LA benediccio de Taula del dinar quj es vt sequit*ur* [...] | [89ra:] Apres de dinar la benediccio sobre taula al leuar de aquella [...] | [89rb:] Pro peste et pidemje [...] | [90ra:] Oracio b*ea*ti Sabastia*n*j [...] | [90rb:] Oracio beator*um* Cosme e

27. Lluís Faraudo (1954) va identificar i transcriure aquesta versió del llibre de Llull.

28. *Aci ... Salamo*: escrit amb tinta roja.

29. *e*: a continuació hi ha una «p», ratllada.

30. Agraeixo la identificació d'aquesta obra a Francesc Tous. Es conserven diversos testimonis de la traducció catalana dels *Disticha*; vegeu el cens de TRANSLAT DB, 28.1, com també Llabrés 1889: 93-119, que edita la versió del ms. 1031 de la Biblioteca de Catalunya (ff. 185v-191v; anterior a 1457).

31. *De saber ... temporales*: escrit amb tinta roja.

32. *de Macer*: escrit amb tinta roja.

33. *hom*: a continuació hi ha «ne», ratllat.

34. Bohigas 1955: núm. 15.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

damjanj [...] | [90va:] Oracio b*ea*tor*um* s*anc*tor*um* [...] | Oracio [...] | Oracio b*ea*ti bernardj advuerss*us* demonjos [...] | [90vb:] Oracio ezechie regi juda [...] | [91ra:] Oracio b*ea*ti Ludoujci regis fra*n*cie missa regi Carlici [...] | [91rb:] E apres digues los samps seguents[35] | DEus jn no*min*e tuo saluu*m* me fach et jn vjrtute tua libera me | [91va:] DEus mjsereat*ur* n*ost*rj et benedicat nobis jllumjnet vultu*m* suu*m* sup*er* nos *et* mjsereat*ur* n*ost*rj [...] | Deus jn ajutorju*m* meu*m* jntende d*omi*ne ad adjuua*n*du*m* me festina [...] | [91vb:] AD te leuauj occ*u*los meos quj h*ab*itas jn celis [...] | DE profundis clamauj ad te d*omi*ne d*omi*ne exaudj voce*m* mea*m* [...] | [92rb:] Or*aci*o del angel bo quj guarda a hom [...] | Or*aci*ons p*er* al mal temps [...] | [92va:] Oracio [...]. *Expl.*: COncede[36] mjserjcors de*us* fragilitate n*ost*re presidiu*m* vt sancte dej genetrjcis *et* virginjs marje memoria*m* agim*us* int*er*cessio*n*is ei*us* auxilio a n*ost*rjs jniq*ui*tatib*us* resurgam*us* p*er* *Christum* d*omi*n*um* n*ostru*m.

8. *Lapidari valencià* (93vb-96rb [= CII-CV]).[37] *Inc.*: ACi come*n*cen les vjrtuts de les docze pedre[s][38] | LA p*rim*e*r*a pedra Girgo*n*ca e es ab ge*n*till color v*er*mella e es de aytall vjrtut q*ue* q*ui* ben la guarda ella fa be*n* allegrar e torna sa yra en goig. *Expl.*: Alencorj | Esta pedra es d'altra man*er*a appellada aleticorj, es trobada els ve*n*trells dels galls de la mar E quj la porta no s*er*a ve*n*cu<n>t aço es cosa p*ro*uada nj si la porta en la bocha | [96rb:] no haura set.

9. *Almanac perpetual a trobar los llocs verdaders de les planetes en los signes* (96rb-98vb [= CV-CVII]).[39] *Inc.*: Almanach p*er*petual trensladat de arabich e leua dels anys de *Chri*st 1308 e lo q*ue* sobrara appella residuu*m* o ramanen*t* | EN nom de N*ost*re Senyor Jh*es*u *chri*st Comenca l'almanach p*er*petual a trobar los lochs verdaders de les planetes en los signes | De la luna | Quant volras sab*er* en qual signe es la luna Entra ab lo romanen*t* co es a saber en l'a*ny* en lo qual es en la taula dels anys del mjg moujmen*t* de la luna e scriju allo q*ue* trobaras endret della dels signes graus menuts e segons. *Expl.*: Del cos de les planetes[40] | LO sol torna de punt en punt en .8. a*n*ys lo mjg cos de la luna torna al punt en 76 anys als quals ajusta en loch de la...

10. *Propietats quimèriques dels dotze signes del zodíac* (99ra-102rb [= CX-CXIII]). *Inc.*: ...on senyoreja la sua planeta Alcoua es lo ve*n*tre de virg[i]njs e son .5. estelles

35. A continuació, s'inclouen els salms 53, 66, 69, 122 i 129.

36. *COncede*: amb *ce* interlineat.

37. Per a aquest text, vegeu Faraudo 1945.

38. *ACi ... pedre[s]*: escrit amb tinta roja.

39. J. M. Millàs & L. Faraudo (1948) van editar els textos inclosos als ff. 96rb-108vb; vegeu també Millàs 1949: 393. El primer és traducció de l'*Almanach perpetuum translatum de arabico in latinum*; Millàs n'edita la còpia del ms. 17961 de la Biblioteca Nacional de Madrid (1935: 285-289).

40. *Del ... planetes*: escrit amb tinta roja.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

aytals [...][41] Alsemech es ffi de Virginjs e son 5 estelles en tal forma [...][42] | LIbra[43] es lo .7. signe e es de natura de vent calt e vmjt e moujble e masc*u*lj la sua planeta es ven*us* e lo seu matal es aram e es p*er* les anques e es fort luxurjos. *Expl.*: LVna l'om q*ui* sera nat s*er*a ho*m* sens serujr e dia e njt desigara sa e lla e no es stable e a vegades la cara redona e mjga*n*cera e deu hauer la vn huyll major q*ue* l'altre o deu es*s*er ferit p*er* l'uyll o deu es*s*er ab vn uyll plau lj vestir draps blanchs e fa diu*er*sitat a home*n*s e ha vn signe ço es cancer argent.

11. *Forma e manera de fer l'astrolabi* (102rb-vb [= CXII[1]]). *Inc.*: Forma e man*er*a p*er* fer l'estelabre E direm prjmer del lim | PRim*er*ame*n*t ab lo co*m*pas ffes vn Cercle aytama*n*y com volras l'estelabre E puix fes altre Cercle apres de aquell dins per manera que y haje | [102va:] .2. spays p*er* co q*ue* en lo fora faras los gra*us* p*er* menut los quals deue*n* es*s*er 360. *Expl.*: E met la vna pua del compas al pu*n*t de mjg ço es al ce*n*tru*m* e l'altra pua pas justa lo punt q*ue* fist en la linya m*er*jdional e axi fes vn cercle lo qual ha nom eq*ui*uocial e ffes a la p*ar*t damu*n*t p*ro*p la linya m*er*jdional vna **F** E baix vna **H** E en la linya mjgana a la p*ar*t esquera vna **G** E a la p*ar*t dreta vna **K**.

12. Oracions (102vb-104ra [= CXII[1]- CXV]).

12.1 *Oració contra el mal de queixal* (102vb-103ra). *Inc.*: B*ea*tus petr*us* sedebat supp*er* petra*m* marmorea*m* et manu*m* ad maxillas | [103ra:] tenebat jncepit e*s*se trjstis e [*sic*] vnas suas dolebat. *Expl.*: D*omi*ne *con*cede vt si q*ui*s hanc or*ati*one*m* super se portau*er*jt caueatur ab o*mn*j jnffirmjtate *et* dixit Jh*esu*s petro ffiat † ffiat † ffiat.

12.2 *Oració contra el mal temps* (103ra-va). *Inc.*: Oracio a mal temps[44] | P*er* N*omi*ne Jhesu *Chri*ste [*sic*] ffilij dej viuj Qui celum *et* terra*m* fundasti *et* flume*n* jordanjs benedixisti jn q*ui*b*us* babtizarj voluisti *et* man*us* tuas jn cruce posuisti Destruere *et* dissipare dignerjs nubem ista*m* vel te*m*pestate*m* qua*m* ante me video. *Expl.*: [103va:] Et verbu*m* caro factu*m* e*s*t et habitabis [*sic*] jn nobis *et* vidim*us* glorja*m* ei*us* quasi vnjgenjti a patre plenu*m* gracie *et* verjtatis.

12.3 *Oració a santa Brígida*, contra el mal temps i per exorcitzar diables (103va) *Inc.*: Oracio b*ea*te brjgide | DE*us* q*ui* beate brjgide V*ir*ginis jnjmicos superare voluisti presta nob*is* q*ue* sum*us* jn te credentib*us* vt p*er* ei*us* merjta *et* jnt*er*cessione ab om*n*j malo *et* te*m*pestate liberarj valeam*us* p*er* d*omi*n*um* no*st*r*um* jhe*su*m *christu*m filiu*m* tuu*m*. *Expl.*: *et* or*ati*one*m* b*ea*te brjgide vjrginjs Quj cu*m* patre et filljo de*us* p*er* om*n*ja s*ecu*la s*ecu*lor*um* Amen.

41. Al text hi ha un petit pentàgon amb cinc cercles a l'interior, que representen les estrelles.
42. En aquest lloc hi ha un petit rectangle apaïsat amb cinc cercles a l'interior.
43. *LIbra*: la *r* és interlineada.
44. *Oracio ... temps*: escrit amb tinta roja.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

12.4 Oració (104ra). *Inc.*: Oracio de*us* baynots | SEnyor deu si[45] yo e feta cossa de q*ue* yo sia culpable a tu ya no he pugut ffer q*ue* sia obra e factura tua E si yo he tolta de mj la mja purjtat p*er* ço no es morta la tua mjsericordia nj pietat. *Expl.*: Regoneix me do*n*chs senyor deu meu a mj q*ui* so*n* teu E foragita leua e deneja tot q*ue* en mj sia estrayn Amen.

13. Enric de Susa, *Summa super titulis Decretalium* o *Summa aurea*, fragments del proemi (Quis composuit hunc librum, Quo nomine nuncupetur) i del llibre 1, De fide catholica rubrica (Quot et qui articuli), i De constitutionibus rubrica (Quid sit constitutio, Quis possit constitutionem facere) (104rb-105ra [= CXV-CXVI]). *Inc.*: De suma trjnjtate *et* fide catholica | Decretalium librum co*m*posuit p*a*pa gregori*us* non*us* […] p*er* fr*atre*m seu m*agistrum* R*aymundum* suu*m* po*enitentia*rju*m* u*t* <he> in prohemio // Pot*est* a*u*t [*per* enim] uocarj li*ber* extravagancium, q*uia* ea q*uae* extra corp*us* dec*re*tor*um* seu dec*re*talium vagaban*t*ur, jn eo contine[n]t*ur*. […104va] Quot sunt[46] articulj s*ecundu*m q*uo*sda*m* xij. juxta num*eru*m ap*osto*lor*um* q*ui* simbolum edide[r]u*n*t […] De *con*stitucionjb*us* | Avit [*per* Quid] sit *con*stituc*io* Gen*eraliter* pot*est* dici *con*stitucio jus vmanu*m* na*m* i*us* ad d*ivj*nu*m* ad v*m*an*um* ad jn sc*ri*ptis redactu*m* jn *con*stituc*io*. […104vb] Q*ui*s possint *con*stitucio*nem* facere p*a*pa in sp*irit*ualjb*us* ecc*le*siasticis om*nj*b*us* et tal*is* d*icitur* et*er*nalis *Expl.*: q*uod* p*opulus* roman*us* q*ue* senat*us* q*uod* Ciujtas su*m* [*per* sive] vnju*er*sitas q*uolibet* s*e* collegium app*ro*batu*m* Que e*st* ca*usa* const*itutio*.

14. Explicació sobre l'any bixest (105ra-106va [= CXVI-CXVI[1]]). *Inc.*: ECCe ffundamen*tum et* jnicium bisexti Cu*m* jn qualibet an*no* ve*raciter* si*n*t CCC. lxv dies *et* sex hore h*ab*em*us* ergo jn ffine an*nj* vj.[ex] horas sup*er*fluas Et ille sex hore no*n* sofficere*n*t ad co*n*sumacione*m* seu co*m*plime*n*tu*m* vnj*us* diej nat*ura*lis Ite*m* in ffine s*ecun*dj an*nj* simjliter alias sex. | [106ra:] A.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m.n.o.p.q.r.s.t.u[47].x.y.z.t | Tabula alphabeti p*re*cedentis cu*m* duodecim tabulis me*n*siu*m* supe*rius* sc*ri*ptis ff*ac*ta e*st* ad jnuenjendu*m* semp*er* q*ua*ndo renouabit*ur* luna Et talj m*odo* videl*icet* Ex curre*n*te an*no* nat*ivitate* d*omi*ni Mº CCCCº viijº currebat*ur* jn di[c]to alphabeto p*re*dicalit*er* **P** Et curre*n*te an*no* Mº ccccº nono currebat*ur* l*itte*ra **Q** Et sic de sing*u*lis. *Expl.*: Et Nota q*ue* viginti quatuor hore sunt jnter diem *et* noctem vt p*re*dixim*us* Et jncip*iu*nt co*m*putarj iste hore post solis occasu*m* diei p*re*cedentjs Et jnd*e* ab jlla hora vsq*ue* ad solis occasu*m* diei subseq*uen*t*is* jnue*n*jes xxiiij horas Et jn qualib*et* hora sunt Mille octogi*n*ta punta et q*ui*dlib*et* punctu*m* | [106va:] durat per vnu*m* passu*m*.

45. *si*: a continuació hi ha una lletra ratllada.
46. *sunt*: segueix «su» ratllat.
47. *u*: interlineada.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

15. *Taula calendàrica perpètua* (106v-107r [= CXVI[II]-CXVIIII]; taula: 106v).[48] *Inc.*: [107ra:] EN aq*ue*sta taula dess*us* scr*i*ta es la pasqua asumada e deuets saber q*ue* aq*ue*sta letra m signjffica Marc E aq*ue*sta letra **A** signiffica abrjl. *Expl.*: E deuets saber q*ue* l'any .M. CCC. xxiij pascuam en la p*rim*e*r*a Casa A xxvij de Marc | Caue vt jn talj die jn quo erjt festu*m* decollacio*n*is S*anc*ti joha*n*njs b*abtis*te ne jncipias aliquod op*us* nec cindere vestes de nouo vel aliq*ui*d viagiu*m* jncip*e*re de toto an*n*o jllo Et jn alijs[49] an*n*js s*a*ep*e* caue q*uo*d e*st* jn vigi*n*ti noue*m* die me*n*ssis augusti.

16. Misses de sant Pau, incompletes? (107rb-108vb [= CXVIIII-CXX]). *Inc.*: Les misses de moss*en* Sent pau hermjta la p*er*sona q*ui* les fa dir trau vna a*nim*a de porgatorj[50] | Prjmo dues misses del Sant sperjt cascuna missa ab vij. Candelles | Ite*m* .iij. misses de la Sancta Trjnitat cascu*n*a ab .iij. ca*n*delles [...] | [107va:] Sume*n* totes les misses q*ue*·s ha*n* a dir xxxvij. mjsses | Sume*n* totes les ca*n*delles les dess*us* dites CCXCij ca*ndelles* | EN nom de Deu sia e de Madona s*anc*ta M*aria* lo benaue*n*turat moss*en* Se*n*t clime*n*t estant p*rop* de Roma a tots los ffels de Jhe*s*u *chris*t Saluts yo atrobj en los libres de les canonjq*ue*s dels apostols q*ue* Jhe*s*u *chris*t dix a sent pere q*ue* xij. diue*n*dres son en l'any q*ue* ho*m* deu dejunar en pa e en aygua. *Expl.*: La xxxj. es de les .xi mjllja v*er*gens ab xj. ca*ndeles* | La xxxij. es de s*an*ta m*aria* Magdalena ab iij. ca*ndeles* | La xxxiij. es de se*n*t p*er*e e de sent pau ab xij. ca*ndeles*.

17. *Llibre de Sent Soví* (109ra-117vb [= CX[XI]-CXX[VIIII]]).[51] [Taula de rúbriques, 109ra-vb:] Sosengua a conjlls e a <ha> tota altra carn[52] | Salsa a saluatgina | Salsa a tota carn de olla | Alidem ab ous | [...] Botifara de coll de galljna | Sallsa de galljna a malalt | Carn de porch ffresch. *Inc.*: DEueu saber que en aq*ue*st libre ha scrit lxxxvij. me*n*jars en q*ui*na man*er*a se deuen app[ar]ellar ne co*m* no […] lo qual libre es appellat de sent Souj. *Expl.*: e pux*es* fe salsa axi p*re*n vn poch del fetge ab vn poch de pa torrat en vinagre e pica ho tot ensemps e deste*m*pra ho ab vn poch de vi forts e ages de bon[e]s especies axi com es pebre e gingebre canyella clauells e safra e tot be molt destempra ho he vage dins en la olla e don vn poch bull e leua ho e feu ne escudell*es*.

18. Anònim, *Compendi de gramàtica*, acèfal? (118ra-133vb [= CXXX-CXXXXV[I]]). *Inc.*: In .o. fiu*n*t tres r*egu*le | yo v*er*bale___f | Cardo ordo___m | margo___m/f | [...] [119ra:] Partes or*ati*onjs quot sunt q*ua*tuor Que sunt litera sil*a*ba dictio *et* construccio Et sunt diccio*n*es tres que nome*n* v*er*bu*m* et adu*er*bju*m* Quod est nome*n* q*uo*d

48. Hi ha reproducció de la taula en Millàs & Faraudo 1948: làmina 8.

49. *alijs*: a continuació hi ha «s», ratllat.

50. *Les misses ... porgatorj*: escrit amb tinta roja.

51. Per a aquest text, Faraudo 1951-1952; Grewe 1979 i 2003, i Santanach 2006. Per a la hipòtesi de foliació antiga, vegeu més amunt l'apartat 4.

52. *Sosengua ... carn*: escrit amb tinta roja.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

declinat*ur* p*er* cas*us*. *Expl.*: Explicit *com*pe*n*diu*m* gramatice breue *et* vtile traditu*m* jntitulatu*m* tesaur*us* pauper*um* siue Speculum pue<o>rorum Deo gr*aci*as a m e n.

19. *Profecies sobre la conquesta de Granada* (134v-135v).[53] *Inc.*: Despertar s*er*a [*per* se ha] la aguila qu·en l'ayre ua uolant ab ses ales ben esteses ab son bech ua siulant, En la tera de Granada dauant ella fugiran p*er* muntayes e p*er* coues la cacaran. *Expl.*: aquest rey a la esglesia de deu grans desonors fara e al sant pa[st]or en les couarges de la tera amagar fara molts altres deuots *christ*ians a[...] dones com homens p*er* los deserts e coues e espesures s'amagara*n* p*er* les cruels...[54]

6. IL·LUSTRACIONS I ANOTACIONS

Al llarg del volum trobem diverses il·lustracions policromes. La primera que cal remarcar, situada al marge inferior del primer foli del *Macer*, representa una àguila coronada amb les ales esteses, flanquejada per dos peixos; aquestes figures són ornamentades amb pa d'or, com la *D* capital que es troba al mateix f. 27r.

Al f. 57rb hi ha un sant Pau ermità dret, que, amb els seus 200 mm, ocupa pràcticament tota la segona columna del foli —a la part superior de la columna hi ha sis ratlles de text; tanmateix, la figura supera el marge inferior de la caixa.[55]

Al f. 92rb, sota l'epígraf d'«Or*aci*ons p*er* al mal temps», hi ha una creu feta sols amb tinta negra, d'uns 85 mm d'alçada, amb la llegenda «pat*er* j*n*noce illis q*uia* neciu*n*t q*ui*d faciunt» escrita a l'interior.

Als ff. 99r-101r, corresponents a l'almanac perpetu, trobem set miniatures acolorides incloses en un cercle, que representen signes del zodíac: a la columna esquerra del f. 99r hi ha la il·lustració d'una noia jove asseguda en una banqueta i amb una banderola a la mà dreta; en parteixen dos cartells, amb les inscripcions «virgo» i «gemi*ni*s»; a la columna dreta, un àngel bicèfal flanquejat per dues rodes de carro amb el cartell «cancer» (al marge superior hi ha també unes balances, dibuixades per una mà posterior i tallades pel relligador); al f. 99vb hi ha la figura del centaure amb l'arc que representa sagitari; a la primera columna del f. 100r hi ha un unicorn (per representar capricorn?), i a la segona, la figura d'aquari (un noi en un pou o estany abocant el líquid de dues gerres que sosté amb les mans; és l'única de les il·lustracions

53. Per a les profecies, escrites a ratlla tirada malgrat que s'hi usi el vers i la prosa, Bohigas 1928-1932: 275, Faraudo 1952: 21-24 i Duran & Requesens 1997: 385-401.

54. El tall que el relligador va dur a terme al marge oposat al llom del f. 135 ha afectat el text de les profecies, i el de les altres anotacions que hi ha a continuació.

55. Aquesta imatge de sant Pau és reproduïda en Faraudo 1950: 21.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

zodiacals que no és envoltada per un cercle); al f. 100vb, la il·lustració de dos peixos que representa el signe de peixos; i, al f. 101ra, el signe d'àries.[56]

Hi ha esquemes de formes similars a la creu del f. 92r, per bé que de mides més grans, als ff. 121r i 122r.

El f. 134r és ocupat per quatre figures, una a cada quarter de la pàgina, que representen els quatre elements: foc, aire, terra i aigua; les dues primeres són dos cavallers, un amb una espasa amb la punta recolzada a terra, i l'altre amb un falcó a la mà esquerra; les dues segones possiblement representen burgesos o frares, amb caputxa; d'aquestes darreres, la primera vesteix una capa negra amb l'interior roig, i una túnica blava; la segona, caputxa verda i túnica grisa. Les quatre figures es troben dretes damunt de l'element que simbolitzen (la quarta, sobre l'aigua d'un estany hexagonal); de la boca de cadascuna en procedeixen indicacions sobre les qualitats de cada element: «ignis calid*us et* scic*us*», «Aer calid*us et* humid*us*», «Terra frigida *et* scica» i «Aqua frigida *et* hu*m*jda».

El manuscrit conté nombroses anotacions marginals, manícules i figures destinades a assenyalar passatges concrets, obra de mans diverses. A la taula de rúbriques inicial, per exemple, no sols hi ha manícules que apunten vers els títols de receptes, sinó que també hi trobem fins a tres il·lustracions de gossos per assenyalar receptes contra mossegades d'animals rabiosos, o d'una serp per a una recepta contra la picada d'aquest animal. Les rúbriques estan numerades, i s'indica el lloc en què deixen de fer referència al receptari inicial per remetre a cures del *Macer* (vegeu l'apartat 3). En un cas, en el qual llegim que per a «les mordedures dels cans rabiosos guarda en les virtuts de les cebes», a més del dibuix d'un cap de gos s'hi va afegir la indicació «ca. xxxv», que remet a un passatge del cap. 35 del *Macer* segons la numeració del còdex, al f. 40rb, al marge del qual es va dibuixar igualment una manícula i un cap de gos. Una mà també posterior va completar alguna de les remissions a passatges del *Macer* (f. 1va) i en va afegir un parell de noves (f. 1rb). D'altra banda, una mà del segle xvi va escriure a ratlla tirada, just després de la darrera recepta del *Sent Soví*, una nova recepta que ocupa l'espai del marge inferior del f. 118v.[57]

Al marge inferior dels ff. 57v i 58r, hi ha una anotació d'una mà del segle xvi amb indicacions sobre el funcionament de la taula inicial del *Llunari valencià* (núm. 4).[58]

Els folis finals del volum, originalment en blanc, van ser usats per mans del xv i del xvi per escriure-hi anotacions. En primer lloc, s'hi van recollir les profecies dels

56. Per a les set il·lustracions del zodíac, Millàs & Faraudo 1948: làmines 1-7.
57. És transcrita en Santanach 2006: 131, n. 13.
58. És transcrita en Faraudo 1950: 11.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

ff. 134v-135v (núm. 19); a continuació, als ff. 135v-136r, una altra mà va escriure-hi consells breus sobre aspectes diversos (per eliminar insectes de l'alfals, per partir argent, etc.), seguits de l'epígraf «Los xij jochs», que precedeix indicacions per aconseguir efectes curiosos («[s]i tu volls jllumjnar vna canella ab raig de soll», «[s]i vols cremar vna cand*e*la en l'aygua», etc.); a continuació encara hi ha uns breus comentaris sobre alguns salms.

Al f. 136v hi ha un parell de notícies sobre eclipsis de sol, produïts els anys 1478 i 1539; una primera mà va escriure «En nom d*e* deu *e* d*e* la beneyta verge marja fou hun acijpcj d*e* sol a xxviiij^{o} d*e* juljol a*ny* Mª CCCC LXXVIIJ en dijmecres ha mig dja, dura mes d*e* dos ores lo acijpcj esta*n*t lo sol groch *e* fosc Enp*er*o lo acijpcj[59] fort dura ta*n*t co*m* tres creedos q*ue* torna lo dja ta*n*t escur *e* fosc co*m* mjga hora apres la horacjo d*e* la aue marja q*ue* tot tenja lum beneyta enceza *e* plora*n*t d*e* daua*n*t deu penca*n*t q*ue* aujem d*e* perjr ta*n*t torna escur *e* coza q*ue* los vjve*n*ts tal seyal may vere*n* que·s[60] dja q*ue* d*e* la mort *e* pacjo d*e* jh*esucrist* en ca mas tal acipcj d*e* sol fou en lo mo*n*.» Una mà posterior va escriure a continuació: «A a xviij de abril an*ny* M^{o} D^{o} xxxviiij^{o} fonc eclipsi poc menys».

Després de les dues anotacions sobre eclipsis, al mateix foli hi ha una recepta per al mal de pedra i, ja al f. 137r, escrita per la mateixa mà que la primera, una altra per «Si alguna p*er*sona se clamara del costat». Finalment, al f. 137v, escrit a dues columnes, contràriament a les anotacions anteriors, hi ha dues receptes d'una mateixa mà («Per [feb]ra quartana» i «Per a desfetes de vulls»). Una mà diferent en va escriure una altra a la segona columna, igualment destinada als ulls; la mateixa mà va anotar al marge inferior, amb una manícula que assenyala en direcció a la recepta que havia escrit: «Dona q*ue* sia p*re*gnada no li fasses esta medesina q*ue* abortaria». Al marge esquerre del verso hi ha encara un parell més d'anotacions, de mans diferents.

7. UN ANTECEDENT CONFLICTIU

El ms. 216 és, doncs, un volum de factura i transmissió complexes, on es va copiar un bon grapat d'obres remarcables per a la història de la cultura i de la ciència en vulgar. L'anàlisi del volum, alhora que n'afavoreix una correcta reconstrucció, aporta una comprensió més fonamentada d'aquests testimonis. I, entre altres aspectes, ha permès detectar al còdex indicis que apunten vers un antecedent que ja devia transmetre algunes de les mancances que li atribuïm.

59. *acijpcj*: després de la *a-* hi ha una *p* supèrflua; s'ha ratllat *ap-*.
60. *que·s*: la *e* és interlineada.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Diversos dels textos del volum són acèfals, cosa que no sembla que s'hagi de relacionar, si més no en tots els casos, amb la pèrdua de folis. El receptari mèdic que l'obre (núm. 1) no presenta cap íncipit, sinó un fragment de l'himne *Ad cenam Agni providi* («Canam*us* prjncipi»; f. 4ra); això no obstant, aquest breu passatge és escrit amb tinta vermella. Té igualment el tractament de rúbrica la primera entrada de la taula del *Sent Soví* (f. 109ra; núm. 17); es tracta d'un plat de sosenga de conills que no coincideix amb la recepta que obre el recull, sinó que a l'inici de la taula manca el nom de sis o set plats, però no a causa del despreniment de cap foli, com s'ha exposat a l'apartat 4.

No hi ha cap indicació ni íncipit que identifiqui el compendi de gramàtica llatina dels ff. 118r-133v (núm. 18), sinó que s'inicia, sense cap introducció, amb observacions i regles lingüístiques. Tot assenyala que ens trobem de nou amb un text acèfal, sense indicis de pèrdua de folis. I encara cal afegir que al final del compendi s'hi va consignar un èxplicit desconcertant, ja que s'hi esmenten dos títols, un dels quals coincideix amb el d'una altra obra del volum. Tal com llegim al f. 133vb: «Explicit compendium gramatice breve et utile traditum intitulatum Tesaurus pauperum sive Speculum puerorum».

La presència del *Tresor dels pobres* (núm. 2), més enllà de l'esment a l'èxplicit del f. 133vb, és igualment problemàtica. Com s'ha assenyalat a l'apartat 3, la taula de rúbriques (núm. 0) recull entrades corresponents a receptes del primer i del tercer tractats, però no del segon, el *Tresor*. Malgrat el desordre en els folis inicials, l'omissió no es deu a la pèrdua de cap full. És probable que el *Tresor* hagués entrat a formar part del volum, o que hi hagués ocupat el seu lloc actual, en un estadi posterior a l'elaboració de l'índex. La taula de rúbriques, així, hauria estat redactada per a un antecedent de l'actual ms. 216, i no s'hi haurien recollit canvis posteriors com ara la inclusió del *Tresor* entre el tractat que obre el volum i el *Macer* (núm. 1 i 3). L'esment d'un capítol del *Macer* dedicat a les «ametles» però omès en la còpia conservada al manuscrit corrobora que la taula va ser composta per a un antecedent del còdex.[61]

La citació del *Tresor dels pobres* a l'èxplicit del compendi gramatical potser es pot interpretar com a resultat d'un desplaçament de l'obra atribuïda a Pere Hispà, que d'una posició al final del volum, després del compendi, hauria passat a ocupar-hi el segon lloc. Al cap i a la fi, es tracta d'un receptari mèdic amb nombroses similituds amb els tractats que el flanquegen al ms. 216. Aquest canvi, però, no s'hauria consignat a la

61. D'acord amb la taula de rúbriques i l'edició de Faraudo (1955-1956: 50), basada en el ms. esp. 210 de la Bibliothèque Nationale de París, el capítol perdut hauria de trobar-se entre els «De avaylanes» i «De les carns», tots dos copiats al f. 50vb del còdex de la Universitat de València.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

taula de rúbriques. La indicació a l'èxplicit del f. 133vb sembla, doncs, una romanalla, del lloc que el *Tresor* ocupava a l'antecedent del còdex, mal interpretada pel copista.

Pot ser igualment indici de l'existència d'un antecedent conflictiu o en mal estat el fet que la primera recepta que hi ha al volum, sobre el mal de gota (f. 4ra), fos copiada una segona vegada precedint l'íncipit del *Macer* (f. 27ra; vegeu n. 19).

Tot plegat fa sospitar seriosament que el ms. 216 va ser elaborat a partir d'un antecedent on devien mancar alguns folis i que potser ja presentava problemes d'ordenació. El copista, aleshores, degué limitar-se a assenyalar el començament de les obres rebudes amb tinta roja, encara que es tractés de textos acèfals, i a situar el *Tresor dels pobres* entre el receptari mèdic inicial i el *Macer*.

Aquesta situació justificaria així mateix el decalatge entre la datació de 1408-1409 que es dóna en l'Explicació sobre l'any bixest (núm. 14), que hem de remetre a l'antecedent, i el fet que les marques d'aigua dels folis conservats s'hagin d'endarrerir un mínim de vint anys (vegeu l'apartat 2). El ms. 216, per tant, hauria estat elaborat, presumiblement durant el segon quart del xv, a partir d'un antecedent de la primera dècada del mateix segle. Tot plegat no fa sinó posar de manifest l'interès que els textos del volum despertaven en els lectors.

Joan Santanach
Universitat de Barcelona
jsantanach@ub.edu

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Barberá, F. (1905-1908) «Medicina valenciana de antaño», *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*, pp. 7-10. [També dins Ribelles Comín 1915-1984: I, pp. 379-389.]

Beaujouan, G. (1972) «Manuscrits médicaux du Moyen Âge conservés en Espagne», *Mélanges de la Casa de Velázquez,* 8, pp. 161-221. [I dins *Science médiévale d'Espagne et d'alentour*, Aldershot-Brookfield, Variorum, 1992.]

BITECA: *Bibliografia de textos catalans antics*, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/proleg.html>.

Bohigas, P. (1928-1932) «Profecies de Merlí. Altres profecies contingudes en manuscrits catalans», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 8, pp. 253-279.

— (1955) «Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al segle xix», *Analecta Sacra Tarraconensia*, xxviii, pp. 355-368. [I dins *Sobre manuscrits i biblioteques*, Barcelona, Curial/PAM, 1985, pp. 262-272.]

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Briquet, C. M. (1923) *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, Leipzig, Hiersemann, 4 vol. [Ed. facs.: Hildesheim, Olms, 1977.]

Cabanes, M. D. (1994-1995) «Un calendario para Valencia», *Estudis Castellonencs*, 6, pp. 243-248.

Chabás, J. (2000) «"Lo compta de la Luna": lunarios medievales», dins J. Batlló, P. de la Fuente i R. Puig (ed.), *Actes de les V Trobades d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, SCHCT, pp. 335-341.

Cifuentes i Comamala, L. (2001) *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona/Palma, Universitat de Barcelona / Universitat de les Illes Balears.

— (2005) «L'astronomia i l'astrologia en català a finals de l'Edat Mitjana», dins Amengual, A., G. X. Pons i J. March (ed.), *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi Total de Sol a la Mallorca de 1905*, Palma, Societat d'Història Natural de les Balears, pp. 185-206.

Duran, E. & J. Requesens (1997) *Profecia i poder al Renaixement. Texts profètics catalans favorables a Ferran el Catòlic*, València, Editorial 3 i 4.

Escudero Mendo, A. (1993) *Manuscritos de la Biblioteca de Catalunya de interés para la farmacia y las ciencias médicas, en particular el «Tresor dels pobres»*, Barcelona, Universitat de Barcelona. [Tesi doctoral inèdita.]

Faraudo de Saint-Germain, L. (1945) «Noticia de un lapidario valenciano del siglo xv», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xviii, pp. 193-216.

— (1950) «Un lunario valenciano cuatrocentista», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xxiii, pp. 9-48.

— (1951-1952) «El "Llibre de Sent Soví". Recetario de cocina catalana medieval», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xxiv, pp. 5-81.

— (1952) *Una profecía valenciana y manifestaciones del espíritu popular en Cataluña ante los sucesos de la guerra de Granada*, València, Sucesor de Vives Mora.

— (1954) «El texto de los "Mil proverbis" de Ramón Llull atribuido a Salomón en un códice valenciano del siglo xiv», dins *Homenaje a Millás-Vallicrosa*, i, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 551-586.

— (1955-1956) «Una versió catalana del "Llibre de les herbes" de Macer», *Estudis Romànics*, v, pp. 1-54.

Gimeno Blay, F. M. (1999) «Manuscrits medievals i incunables», *Els tresors de la Universitat de València*, Publicacions de la Universitat de València, pp. 61-76.

Grewe, R., ed. (1979) *Libre de Sent Soví (Receptari de cuina)*, Barcelona, Barcino.

—, ed. (2003) *Llibre de Sent Soví. Llibre de totes maneres de potatges de menjar*, Barcelona, Barcino. [Ed. rev. per A.-J. Soberanas i J. Santanach.]

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884

Gutiérrez del Caño, M. (1913) *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, València, Librería Maraguat, 3 vol.

Llabrés, G., ed. (1889) *Jahuda Bonsenyor, Llibre de paraules e dits de savis e filosofs. Los Proverbis de Salomó. Lo Llibre de Cato*, Palma, J. Colomer y Salas.

Massó Torrents, J. (1906 [1912]) «Manuscrits catalans de Valencia (Acabament)», *Revista de Bibliografia Catalana*, vi, pp. 145-269.

Millàs Vallicrosa, J. M. (1935) «Manuscrits catalans de caràcter astronòmic a la Biblioteca Nacional de Madrid», *Analecta Sacra Tarraconensia*, xi, fasc. 1-2, pp. 279-290.

— (1949) «Almanaques catalanes y portugueses del siglo xiv», dins *Estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona, CSIC, pp. 387-397. [Reimpr.: Madrid, CSIC, 1991.]

Millàs Vallicrosa, J. M. & L. Faraudo de Saint-Germain (1948) «Textos astronòmics en un manuscrit català medieval», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 21, pp. 143-162.

Perarnau, J. (1985) «El lul·lisme, de Mallorca a Castella a través de València. Edició de l'*Art abreujada de confessió*», *ATCA*, 4, pp. 61-172.

Puig i Ferreté, I. M. & M. A. Giner Molina (1998) *Índex codicològic del Viage literario de Jaume Villanueva*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Ribelles Comín, J. (1915-1984) *Bibliografía de la lengua valenciana*, Madrid, 5 vol. [Facsímil: Liechtenstein, Kraus, 1969-1978.]

Rodrigo Lizondo, M. (1981) «La protesta de Valencia de 1318 y otros documentos inéditos referentes a Arnau de Vilanova», *Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, i, pp. 241-273.

Santanach i Suñol, J., ed. (2006) *Llibre de Sent Soví*, Barcelona, Barcino.

— (2010) «El *Llibre de Sent Soví*, les seves "versions" i la circulació de textos culinaris medievals», *Medioevo Romanzo*, xxxiv, 2, pp. 352-395.

— (en premsa) «La composició de la traducció catalana medieval del *Tresor dels pobres* del ms. 864 de la Biblioteca de Catalunya. Anàlisi del contingut i edició de les receptes de confits», *Anuario de Estudios Medievales*.

Tarré, J. (1951) «Un quadrienni de producció lul·lística a València (1335-1338)», *Studia Monographica & Recensiones*, vi, pp. 22-30.

Villanueva, Jaime (1803-1852) *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de Historia, 22 vol.

Caplletra 59 (Tardor, 2015), pp. 11-34
ISSN 0214-8188, ISSN versió electrònica 2386-7159, DOI: 10.7203/Caplletra.59.6884